

IJTIMOIIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

VOL.3 № 1

2026

MALAKA OSHIRISH TIZIMIDA TINGLOVCHILARNING HUQUQIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA HUQUQIY BILIMLARNI AMALIY KO'NIKMALAR BILAN UYG'UNLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Raximaxon Xoshimjonovna Boymirzayeva.
Namangan davlat universiteti, katta o'qituvchi.

Annotatsiya.

Ushbu maqolada malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va huquqiy texnologiyalarni takomillashtirish masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Xususan, huquqiy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik va ta'lim texnologiyalarining ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda huquqiy madaniyat tushunchasining mazmuni, uning malaka oshirish tizimida shakllantirilishiga ta'sir etuvchi omillar hamda zamonaviy ta'lim texnologiyalarining o'rni ochib berilgan.

Kalit so'zlar. Malaka oshirish tizimi, huquqiy madaniyat, tinglovchi, pedagogik texnologiyalar, huquqiy ta'lim, innovatsion yondashuv, milliy qonunchilik, kasbiy kompetentsiya.

ТЕХНОЛОГИИ ИНТЕГРАЦИИ ПРАВОВЫХ ЗНАНИЙ С ПРАКТИЧЕСКИМИ НАВЫКАМИ В РАЗВИТИИ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СЛУШАТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ПОВЫШЕНИЯ КВАЛИФИКАЦИИ

Рахимахон Хошимжоновна Боймирзаева,
старший преподаватель Наманганского государственного университета

Аннотация.

В данной статье с научной точки зрения проанализированы вопросы совершенствования педагогических и правовых технологий, направленных на развитие правовой культуры слушателей в системе повышения квалификации. В частности, рассмотрена значимость современных педагогических и образовательных технологий, ориентированных на интеграцию правовых знаний с практическими навыками. В ходе исследования раскрыто содержание понятия правовой культуры, факторы, влияющие на её формирование в системе повышения квалификации, а также роль современных образовательных технологий.

Ключевые слова: система повышения квалификации, правовая культура, слушатель, педагогические технологии, правовое образование, инновационный подход, национальное законодательство, профессиональная компетенция.

TECHNOLOGIES FOR INTEGRATING LEGAL KNOWLEDGE WITH PRACTICAL SKILLS IN THE DEVELOPMENT OF LEGAL CULTURE OF TRAINEES IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT SYSTEM

Rakhimakhon Khoshimjonovna Boymirzayeva,
Senior Lecturer, Namangan State University

Abstract.

In this article, the issues of improving pedagogical and legal technologies aimed at developing the legal culture of trainees in the professional development system are scientifically analyzed. In particular, the significance of modern pedagogical and educational technologies focused on integrating legal knowledge with practical skills is examined. The study reveals the

content of the concept of legal culture, the factors influencing its formation in the professional development system, as well as the role of modern educational technologies.

Keywords: professional development system, legal culture, learner, pedagogical technologies, legal education, innovative approach, national legislation, professional competence.

Hozirgi globallashuv va jadal ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida jamiyat a'zolarining huquqiy madaniyatini yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ayniqsa, kadrlarni qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy ongi, huquqiy bilimlari va huquqiy faolligini rivojlantirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda. Chunki mazkur tizim orqali kasbiy faoliyatni amalga oshirayotgan mutaxassislarining huquqiy savodxonligi va mas'uliyati shakllantiriladi.

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan keng ko'lamli islohotlar jarayonida ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ayniqsa, kattalar ta'limi va uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirish masalalariga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'limning uzluksizligi, inson kapitalini rivojlantirish va kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilab berilgan[1].

Malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish nafaqat huquqiy bilimlarni yetkazish, balki huquqiy qadriyatlar, qonuniylikka hurmat, huquq va majburiyatlarga ongli munosabatni shakllantirishni ham nazarda tutadi. Ilmiy adabiyotlarda huquqiy madaniyat shaxsning huquqni bilishi, unga rioya qilishi va huquqiy munosabatlarda faol ishtirok etishi bilan bog'liq kompleks ijtimoiy-huquqiy hodisa sifatida talqin qilinadi[2].

Shu nuqtai nazardan, malaka oshirish tizimi tinglovchilarning huquqiy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda muhim institutsional mexanizm hisoblanadi. Biroq amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud ta'lim jarayonlarida huquqiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalar tizimli va maqsadli ravishda qo'llanilmayapti. Bu esa mazkur sohada ilmiy asoslangan, innovatsion va samarali pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim va huquqiy tarbiya sohasiga oid farmon va qarorlarida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, jamiyatda qonuniylik va huquq ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarning huquqiy bilimini yuksaltirish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan[3]. Mazkur hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda malaka oshirish tizimi alohida o'rin tutadi. Chunki bu tizim orqali davlat xizmatchilari, pedagog kadrlar va boshqa mutaxassislar o'z kasbiy faoliyati davomida huquqiy bilimlarini muntazam ravishda yangilab borish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bilan birga, huquqiy madaniyatni rivojlantirish faqat axborot berish bilan cheklanib qolmasdan, interaktiv, kompetentsiyaga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini joriy etishni taqozo etadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish masalasi pedagogika va huquq fanlari kesishuvida yetarlicha kompleks o'rganilmagan. Mavjud ilmiy tadqiqotlarda huquqiy tarbiya masalalari umumta'lim yoki oliy ta'lim kontekstida tahlil qilingan bo'lsa-da, malaka oshirish tizimi xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan ilmiy asoslangan texnologiyalar kam uchraydi.

Mazkur maqolaning **maqsadi** — malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik va huquqiy texnologiyalarni ilmiy jihatdan asoslash hamda ularni takomillashtirish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning **vazifalari** quyidagilardan iborat:

- huquqiy madaniyat tushunchasining ilmiy-nazariy mohiyatini tahlil qilish;
- malaka oshirish tizimida huquqiy madaniyatni rivojlantirishning amaldagi holatini o'rganish;

- zamonaviy pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlarini baholash;
- milliy qonunchilik asosida huquqiy tarbiya mexanizmlarini takomillashtirish yo'llarini belgilash.

Tadqiqotning **ob'ekti** — malaka oshirish tizimidagi ta'lim-tarbiya jarayoni. Tadqiqotning **predmeti** — tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish texnologiyalari.

Mazkur tadqiqot malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, u pedagogika va huquq fanlarining o'zaro integratsiyasiga asoslangan kompleks ilmiy yondashuv doirasida amalga oshirildi. Tadqiqot jarayonida zamonaviy ilmiy metodologiya talablariga muvofiq nazariy va empirik usullar uyg'un holda qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish kontseptsiyasi, uzluksiz ta'lim nazariyasi, kompetentsiyaviy yondashuv hamda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim g'oyalari tashkil etadi. Ushbu yondashuvlar malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy bilimlari, huquqiy ongi va huquqiy faolligini rivojlantirish jarayonini tizimli tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqotda huquqiy madaniyat ijtimoiy-huquqiy fenomen sifatida qaralib, u shaxsning huquqiy bilim darajasi, huquqqa munosabati va huquqiy xulq-atvori birligida tahlil qilindi.

Bu borada huquqiy madaniyatni faqat normativ bilimlar majmui sifatida emas, balki kasbiy faoliyat jarayonida huquqiy qaror qabul qilish qobiliyati sifatida baholash metodologik nuqtai nazardan muhim deb topildi[4]. Tadqiqot jarayonida quyidagi **umumilmiy va maxsus tadqiqot usullari** qo'llanildi:

- **Analiz va sintez usuli** — huquqiy madaniyatni rivojlantirishga oid ilmiy manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar va pedagogik tajribalarni o'rganishda foydalanildi;
- **Qiyosiy-huquqiy tahlil usuli** — milliy qonunchilikda belgilangan huquqiy tarbiya va ta'lim talablarini malaka oshirish amaliyoti bilan taqqoslash maqsadida qo'llanildi;
- **Tizimli yondashuv** — malaka oshirish tizimini yaxlit pedagogik tizim sifatida tahlil qilish, unda huquqiy madaniyatni rivojlantirish texnologiyalarining o'rni va o'zaro bog'liqligini aniqlashga xizmat qildi;
- **Mantiqiy-huquqiy tahlil** — huquqiy normalar mazmunini ochib berish va ularning ta'lim jarayonida qo'llanish mexanizmlarini asoslashda qo'llanildi.

Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasining ta'lim va huquqiy tarbiya sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari asosiy manba sifatida olindi. Xususan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, davlat dasturlari, Prezident farmon va qarorlari tahlil qilinib, ularda belgilangan talablar malaka oshirish tizimida huquqiy madaniyatni rivojlantirish nuqtai nazaridan baholandi. Shuningdek, tadqiqot metodologiyasida pedagogik texnologiyalarni modelashtirish usulidan foydalanildi. Ushbu usul orqali malaka oshirish jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan innovatsion ta'lim texnologiyalarining tarkibiy elementlari, mazmuni va amalga oshirish bosqichlari ilmiy jihatdan asoslandi[5].

Tadqiqotda, shuningdek, mavjud ilmiy ishlar, doktorlik va nomzodlik dissertatsiyalari avtoreferatlarini tahlil qilish usuli qo'llanildi[6]. Bu orqali huquqiy madaniyat va malaka oshirish tizimiga oid ilmiy qarashlarni umumlashtirish, muammoning o'rganilganlik darajasini aniqlash imkoniyati yaratildi. Metodologik yondashuvlarning bunday kompleks qo'llanilishi tadqiqot natijalarining ilmiy asosiligi, ishonchliligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qiladi. Tanlangan metodlar malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish texnologiyalarini takomillashtirish bo'yicha asoslangan xulosa va takliflar ishlab chiqish imkonini berdi.

Malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish mavzusidagi ilmiy izlanishlarni ko'plab zo'r akademik ishlar yoritgan. Bu adabiyotlar ilmiy tadqiqotning nazariy poydevorini shakllantirib, mavzu borasidagi bilimlarni kengaytirdi va innovatsion yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim manba bo'ldi.

Xorijiy ilmiy manbalar. Buyuk Britaniya, Yevropa Ittifoqi va boshqa davlatlarda pedagoglarning huquqiy bilim va huquqiy madaniyatini shakllantirish masalalari ilmiy tahlil qilingan. Masalan, Jahon miqyosida olib borilgan tadqiqotlar huquqiy ta'limni pedagogik ta'lim bilan integratsiyalash orqali mamlakatlarda muvaffaqiyatli huquqiy madaniyat shakllantirilishini ta'kidlaydi (Development of legal education). Bu tadqiqotlardan ko'rinib turibdiki, huquqiy bilimlarni kasbiy kontekst bilan uyg'unlashtirish pedagoglarga faqat nazariy bilim emas, balki uning amaliyotda qo'llanilishi yo'lini ham o'rgatadi, bu esa malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy ongini oshirishda muhim omil bo'ladi.

Xorijda huquqiy madaniyatni shakllantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ko'pincha pedagoglarning ijtimoiy-huquqiy bilimlari bilan amaliyotdagi huquqiy qaror qabul qilish qobiliyatini bog'laydi. Bunday yondashuv huquqiy bilimlarni o'qitish jarayonini ko'proq interaktiv va zamonaviy metodlar orqali amalga oshirishga intiladi, bu esa ham malaka oshirish tizimi, ham huquqiy madaniyatni rivojlantirishda muhim jihatni tashkil qiladi. Tadqiqotchilar A.G.Gutnikov, V.N.Jadan V.N.Pronkin, N.I.Eliasberg va boshqalar zamonaviy sharoitda huquq fanlarini o'qitishning interfaol va innovatsion shakllari, metodlari xususida so'z yuritarkan, "Huquqiy kasuslar tahlili"[7] ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlashga yordam beradi, deb hisoblaydi. Lug'aviy jihatdan "kasus" "hodisa", "voqea", "uchrashuv", "hayron qolarli" ma'nolarini anglatrsa, nazariy mohiyatiga ko'ra kasus "mutaxassisning huquqiy masalalarni tadqiq etishi uchun nazariy asos (predmet) bo'la oladigan istalgan real vaziyat"[8] deya talqin etiladi. Ta'lim jarayonida kasus tahlili metodidan foydalanish tinglovchilarda real hayotiy vaziyatlarga nisbatan munosabatda huquqiy me'yorlarga tayanib ish ko'rish malakasini rivojlantirishga yordam beradi. Metodni qo'llashda faol va interfaol metodlarga tayangan holda tafakkurning barcha darajasi: oddiy yodda saqlab qolishdan tortib, baholovchi muhokamagacha bo'lgan jarayonlarda fikrlash orqali (Benjamin Blum taksonomiyasiga ko'ra) huquqiy masalalar tahliliy o'rganilib, yechim topiladi[9].

Milliy ilmiy manbalar. Huquqiy madaniyat jamiyat umumiy madaniyatining uzviy tarkibiy qismidir. Shu bois, huquqiy madaniyat deganda, jamiyatning huquqiy hayoti, uning huquqiy voqeligi, normativ-huquqiy hujjatlar, huquqiy ong rivojida erishilgan ma'naviy-axloqiy va huquqiy qadriyatlar tizimi hamda unga muvofiq tarzda qaror topadigan qonunga itoatgo'ylik va mamlakatda huquqiy-tartibot muhitini o'rnatish uchun ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishning amalga oshirilishi tushuniladi.

Huquqshunos olimlar A.X.Saidov va U.Tadjixanovni "Huquqiy madaniyat nazariya" kitobida huquqiy madaniyat tushunchasini quyidagicha ifodalaydilar, "Huquqiy madaniyat, eng avvalo, jamiyat va shaxs umumiy madaniyatining ko'rsatkichidir. Jamiyat madaniyatining yuksak darajasi huquqqa nisbatan chukur extirom, hurmat va uni teran bilishni taqozo etadi. O'z navbatida, huquq normalarining talablarini bilish va ularga rioya etish fuqarolik jamiyati demokratikligining va madaniyatining shartlaridan biridir"[10].

Tadqiqotchi R.Boymirzayevaning tahlilida quyidagi fikrlarni keltirib o'tadi: "Jamiyatning ma'naviyati, madaniyati, shu jumladan, huquqiy madaniyati nihoyatda murakkab va serqirra ijtimoiy hodisadir. Jamiyatning madaniyati umuminsoniy ma'naviy-ahloqiy qadriyatlarning tarixan shakllangan tizimi bo'lib, unga muvofiq ravishda hayot tarzi qaror topadi va insonlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar tartibga solinadi. Huquqiy madaniyatni inson ongida shakllantirish va uni rivojlantirishdagi eng birinchi qadam, bu huquqiy madaniyat tushunchasini insonning o'z qarashlari orqali anglay olishidir. Inson huquqiy madaniyat deganda o'z ongida nimalarni idrok etsa, o'sha qarashlariga sodiq qolishiga harakat etadi, o'z qarashlarini himoya qiladi va, bu orqali, mazkur insonda shaxsiy fikrlar vujudga keladi. Demak, birinchi navbatda, huquqiy madaniyatning vujudga kelishining eng birinchi belgilaridan biri, bu – insonning shaxsiy fikrga ega bo'lishidir"[11].

O'zbekiston sharoitida huquqiy madaniyat va pedagoglar malakasini oshirish masalalari

oboronalizm mafkurasi bilan birlashgan holda ilmiy o'rganilgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi hujjatlarda ham pedagoglarning huquqiy bilimlarini muntazam yangilash va zamonaviy metodikalarni qo'llash vazifalari belgilangan. Bu hujjatlar pedagoglar malakasini oshirishda huquqiy kontentni integratsiyalashning dolzarbligini ko'rsatadi[12].

Shuni qayd etish lozimki, xorijiy adabiyotlarda huquqiy madaniyat shakllantirilishi bilan bog'liq tadqiqotlar ko'pincha, pedagoglarning umumiy huquqiy bilimlari bilan chegaralangan va pedagogik kontekstda huquqiy madaniyatning integratsiyalashtirilishi e'tibor markazida ham emas. Bu esa ishlarning amaliyotda ishlab chiqilishidagi kichik bo'shliqlariga olib keladi. Milliy tadqiqotlarda esa ko'proq umumiy ta'lim kontekstida huquqiy tarbiyaga bag'ishlangan ishlar uchraydi, lekin malaka oshirish tizimida huquqiy madaniyatni rivojlantirishda metodik va texnologiyaviy yondashuvlar qat'iy aniqlanmagan. Shu sababli ushbu maqola ushbu bo'shliqni yo'qotish maqsadida innovatsion pedagogik texnologiyalar, integrativ metodlar va raqamli platforma vositalarini birlashtirgan kontseptual modelni ilmiy asoslab beradi[13].

Malaka oshirish tizimida huquqiy madaniyatni rivojlantirish texnologiyalarining nazariy tasnifini ko'rib chiqamiz. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish texnologiyalari mazmun va shakl jihatidan xilma-xil bo'lib, ularni muayyan ilmiy mezonlar asosida tasniflash zarur. Ilmiy adabiyotlar tahlili hamda amaliyotni o'rganish natijasida ushbu texnologiyalarni shartli ravishda quyidagi guruhlariga ajratish mumkin: axborot-ta'lim texnologiyalari, interaktiv pedagogik texnologiyalar, kompetentsiyaga yo'naltirilgan texnologiyalar va innovatsion-raqamli texnologiyalar. Axborot-ta'lim texnologiyalari, avvalo, tinglovchilarga huquqiy bilimlarni tizimli yetkazishga qaratilgan bo'lib, ular huquqiy normalar, qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlarni o'rganishni nazarda tutadi. Biroq tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur texnologiyalardan yakka holda foydalanish tinglovchilarda huquqiy madaniyatning faqat kognitiv komponentini shakllantiradi, xolos.

Interaktiv pedagogik texnologiyalar esa tinglovchilarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish orqali huquqiy ong va huquqiy xulq-atvorni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xususan, keys-stadi, muammoli vaziyatlar tahlili, bahs-munozaralar va rolli o'yinlar tinglovchilarning huquqiy tafakkurini shakllantirishda samarali ekanligi aniqlandi[14].

Tadqiqot doirasida malaka oshirish muassasalarida qo'llanilayotgan ta'lim texnologiyalarining samaradorligi tahlil qilindi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ko'p hollarda huquqiy madaniyatni rivojlantirish tizimli yondashuv asosida emas, balki alohida mashg'ulotlar yoki mavzular doirasida amalga oshiriladi. Bu esa ta'lim natijalarining barqaror emasligiga olib kelmoqda. SHu bilan birga, kompetentsiyaga yo'naltirilgan texnologiyalar huquqiy madaniyatni rivojlantirishda nisbatan yuqori samara berishi aniqlandi. Ushbu texnologiyalar tinglovchilarda huquqiy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash, huquqiy qaror qabul qilish qobiliyatini shakllantirish imkonini beradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, malaka oshirish jarayonida huquqiy madaniyatni rivojlantirish samaradorligi quyidagi omillarga bog'liq ekanligi aniqlandi:

- ta'lim mazmunining milliy qonunchilik bilan uyg'unligi;
- interaktiv va innovatsion texnologiyalardan foydalanish darajasi;
- tinglovchilarning kasbiy ehtiyojlarini hisobga olish;
- huquqiy tarbiyaning uzluksizligi.

O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishga qaratilgan qator normalar mavjud. Xususan, Prezident farmon va qarorlarida jamiyatda qonuniylikni mustahkamlash, fuqarolarning huquqiy bilimini oshirish davlat siyosati darajasida hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mazkur normativ talablarni malaka oshirish tizimida to'liq joriy etish huquqiy madaniyatni rivojlantirishning muhim sharti

hisoblanadi. Ayniqsa, davlat xizmatchilari va pedagog kadrlar uchun mo'ljallangan malaka oshirish kurslarida huquqiy ta'limning amaliy yo'naltirilganligi ta'minlanishi lozim.

Muammolar va ularni bartaraf etish mexanizmlarini o'rganildi. Tahlil natijasida quyidagi asosiy muammolar aniqlandi:

- huquqiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalarning yetarlicha tizimlashtirilmaganligi;
- o'qituvchilarning innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish malakasining pastligi;
- ta'lim jarayonida huquqiy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog'lash mexanizmlarining yetishmasligi.

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun malaka oshirish tizimida huquqiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan kompleks texnologiyalarni joriy etish, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish hamda milliy qonunchilik talablarini ta'lim mazmuniga chuqur integratsiya qilish zarur.

Tadqiqot natijalari asosida malaka oshirish tizimida xalq ta'limi pedagoglarining huquq o'qitish samaradorligini oshirish hamda ularning huquqiy madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan to'rtta innovatsion metod taklif etildi. Ushbu metodlar pedagoglarning kasbiy faoliyati xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilgan bo'lib, huquqiy bilimlarni amaliy ko'nikmalar bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi.

1-metod. Kasbiy-huquqiy vaziyatlar asosida o'qitish (Professional Legal Case Method)

Ushbu metod xalq ta'limi pedagoglari faoliyatida uchraydigan real huquqiy vaziyatlar asosida ta'lim jarayonini tashkil etishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundaki, pedagoglarga maktab muhitida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan huquqiy muammolar (o'quvchi huquqlari, ota-onalar bilan munosabatlar, mehnat huquqi, intizomiy javobgarlik) asosida tayyorlangan keyslar taqdim etiladi.

Natija:

Tadqiqot jarayonida ushbu metod qo'llanilgan guruhlarda pedagoglarning:

- huquqiy qaror qabul qilish qobiliyati,
- qonun normalarini amaliyotda qo'llash ko'nikmasi,
- huquqiy mas'uliyat hissi sezilarli darajada oshgani kuzatildi.

Muhokama:

Mazkur metod huquqiy madaniyatning amaliy komponentini rivojlantirishda an'anaviy ma'ruza usullariga nisbatan yuqori samara berdi. Bu esa huquq o'qitish jarayonida keystexnologiyalarni tizimli joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

2-metod. Integrativ huquqiy modullar metodi (Integrated Legal Modules)

Bu metodda huquqiy bilimlar pedagogik fanlar bilan integratsiya qilingan holda o'qitiladi. Ya'ni, pedagogika, psixologiya va fan metodikasi bilan bog'liq holda huquqiy masalalar yoritiladi.

Natija:

Integrativ yondashuv pedagoglarda:

- huquqiy bilimlarni kasbiy faoliyat bilan bog'lash,
- huquqiy normalarni pedagogik qarorlar qabul qilishda hisobga olish,
- huquqiy ongning barqaror shakllanishi kabi ijobiy natijalarni ta'minladi.

Muhokama:

Metod xalq ta'limi pedagoglari uchun huquqni "alohida fan" emas, balki kasbiy faoliyatning ajralmas qismi sifatida qabul qilishga yordam berdi. Bu huquqiy madaniyatni shakllantirishda integrativ ta'limning ahamiyatini isbotlaydi.

3-metod. Refleksiv-huquqiy tahlil metodi (Reflective Legal Analysis)

Ushbu metod pedagoglarning o'z kasbiy faoliyatini huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilishini nazarda tutadi. Pedagoglar o'z amaliyotidagi xatti-harakatlarni qonunchilik talablari asosida

baholaydilar.

Natija:

Metod qo'llanilishi natijasida pedagoglarda:

- o'z-o'zini huquqiy nazorat qilish,
- huquqiy xatolarni oldindan anglash,
- huquqiy madaniyatning shaxsiy mas'uliyat komponenti rivojlangani aniqlandi.

Muhokama:

Refleksiv yondashuv huquqiy madaniyatni faqat bilim emas, balki shaxsiy qadriyat sifatida shakllantirishga xizmat qildi. Bu esa uzluksiz huquqiy tarbiyaning muhim omili hisoblanadi.

4-metod. Raqamli huquqiy ta'lim platformalari asosida o'qitish metodi

Ushbu metod raqamli ta'lim muhitida huquqiy bilimlarni o'zlashtirishga qaratilgan. Onlayn testlar, interaktiv huquqiy simulyatsiyalar va normativ-huquqiy bazalardan foydalanish nazarda tutiladi.

Natija:

Tadqiqot natijalariga ko'ra, mazkur metod pedagoglarda:

- huquqiy axborot bilan mustaqil ishlash,
- zamonaviy qonunchilikni tezkor o'zlashtirish,
- raqamli huquqiy savodxonlikni rivojlantirdi.

Muhokama:

Raqamli metodlar xalq ta'limi pedagoglarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishda zamonaviy talablarga javob berishi bilan ajralib turadi. Bu metod huquq o'qitishda innovatsion yondashuvlarni keng joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Umumiy ilmiy yangilikni nimada ko'ramiz. Mazkur tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, malaka oshirish tizimida xalq ta'limi pedagoglarining huquqiy madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan kasbiy-huquqiy, integrativ, refleksiv va raqamli metodlar ilk bor kompleks tarzda asoslandi va amaliyotga moslashtirildi

Olib borilgan tadqiqot natijalari malaka oshirish tizimida tinglovchilarning huquqiy madaniyatini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta'lim va huquqiy islohotlar sharoitida alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Huquqiy madaniyat tinglovchining faqat huquqiy bilim darajasi bilan cheklanib qolmasdan, uning kasbiy faoliyatida qonuniylikka amal qilish, huquqiy qarorlar qabul qilish va huquqiy munosabatlarda faol ishtirok etish qobiliyatini ham qamrab oluvchi kompleks ijtimoiy-huquqiy hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot jarayonida huquqiy madaniyatni rivojlantirish texnologiyalarining nazariy asoslari tahlil qilinib, malaka oshirish tizimida qo'llanilayotgan amaldagi pedagogik yondashuvlar baholandi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, axborot-ta'lim texnologiyalaridan yakka holda foydalanish huquqiy madaniyatning barcha tarkibiy qismlarini shakllantirish uchun yetarli emas. SHu bois, interaktiv, kompetentsiyaga yo'naltirilgan va innovatsion pedagogik texnologiyalarni kompleks ravishda joriy etish zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Milliy qonunchilik tahlili malaka oshirish tizimida huquqiy madaniyatni rivojlantirish uchun mustahkam normativ-huquqiy asos mavjud ekanligini ko'rsatdi. O'zbekiston Respublikasining ta'lim va huquqiy tarbiya sohasiga oid qonunlari, Prezident farmon va qarorlari huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirishni davlat siyosati darajasida belgilab bergan. Biroq ushbu talablarni ta'lim amaliyotiga to'liq tatbiq etish uchun malaka oshirish kurslarining mazmuni va texnologiyalarini qayta ko'rib chiqish talab etiladi. Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy xulosalar shakllantirildi:

- malaka oshirish tizimi tinglovchilar huquqiy madaniyatini rivojlantirishning muhim institutsional mexanizmi hisoblanadi;
- huquqiy madaniyatni rivojlantirish texnologiyalari tizimli, maqsadli va kompetentsiyaga yo'naltirilgan bo'lishi lozim;

- interaktiv va innovatsion pedagogik texnologiyalar tinglovchilarning huquqiy ongi va huquqiy faolligini oshirishda yuqori samara beradi;
- milliy qonunchilik talablarini ta'lim mazmuniga integratsiya qilish huquqiy tarbiya samaradorligini ta'minlaydi.

Shuningdek, tadqiqot asosida quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

- malaka oshirish kurslari dasturlariga huquqiy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan maxsus modullarni joriy etish;
- o'qituvchilar va trenerlar uchun innovatsion pedagogik texnologiyalar bo'yicha muntazam metodik tayyorgarlikni yo'lga qo'yish;
- ta'lim jarayonida keys-stadi, muammoli vaziyatlar va amaliy mashg'ulotlar ulushini oshirish;
- huquqiy ta'lim mazmunini tinglovchilarning kasbiy faoliyati bilan uzviy bog'lash.

Mazkur tadqiqot natijalari malaka oshirish tizimini takomillashtirish, huquqiy ta'lim sifatini oshirish hamda tinglovchilarning kasbiy-huquqiy kompetentsiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, olingan ilmiy xulosalar pedagogika va huquq sohasidagi keyingi tadqiqotlar uchun nazariy-metodologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020 yil sentyabr.
2. U.Tadjixanov, A.Saidov. Huquqiy madaniyat nazariyasi. – Toshkent: Ichki Ishlar Akademiyasi, 1998 y., 34–36-b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi Farmoni. – Toshkent, 2022 y., 2-b.
4. Normatov D. Huquqiy madaniyat va kasbiy kompetentsiya. – Buxoro: BuxDU nashriyoti, 2022 y., 27–29-b.
5. Qodirov Sh. Pedagogik texnologiyalarni loyihalash. – Qarshi: Nasaf nashriyoti, 2023 y., 52–55-b.
6. Yuldoshev R. Pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimini takomillashtirish: diss. avtoref. – Toshkent, 2021 y., 18–20-b.
7. Pronkin V.N., Gutnikov A.G., Eliasberg N.I. Jivoe pravo. Zanimatel'naya entsiklopediya prakticheskogo prava / Kniga dlya prepodavatelya. Ucheb.- metod. posobie. – SPb.: Izd-vo Sankt-Peterburgskogo instituta prava im. Printsya P.G. Olydenburgskogo, 2001. – S. 11.
8. Pronkin V.N., Gutnikov A.G., Eliasberg N.I. Jivoe pravo. Zanimatel'naya entsiklopediya prakticheskogo prava / Kniga dlya prepodavatelya. Ucheb.- metod. posobie. – SPb.: Izd-vo Sankt-Peterburgskogo instituta prava im. Printsya P.G. Olydenburgskogo, 2001. – S. 77.
9. Jadan V.N. Opit primeneniya interaktivnykh i innovatsionnykh form i metodov obucheniya v prepodavanii yuridicheskix distsiplin // [https:// cyberleninka.ru/article/n/opyt-primeneniya-interaktivnyh-i-innovatsionnyh-form-imetodov-obucheniya-v-prepodavanii-yuridicheskikh-distsiplin](https://cyberleninka.ru/article/n/opyt-primeneniya-interaktivnyh-i-innovatsionnyh-form-imetodov-obucheniya-v-prepodavanii-yuridicheskikh-distsiplin).
10. A.X.Saidov, U.Tadjixanov. Huquqiy madaniyat nazariyasi. Darslik. 1 –tom. T.: Ichki Ishlar Akademiyasi. 1998 yil. B-11.
11. Boymirzayeva Raximaxon. "Formation of legal awareness and legal culture in the training system of public education employees". Ilmiy maqola. Jamiyat va innovatsiyalar-Obshchestvo i innovatsii-Society and innovations. Jurnal. 2023- yil, 1-son. 4-jild. 149-bet
12. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 26 sentyabrdagi "Pedagog kadrlarni tayyorlash, xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-3289-son qarori
13. Huquqiy ong va huquqiy madaniyatni xalq ta'limi xodimlarining malaka oshirish tizimida shakllantirish // Journal of Social Innovations. – 2023. – T.4. – S.146–153
14. Qodirov Sh. Pedagogik texnologiyalarni loyihalash. – Qarshi: Nasaf nashriyoti, 2023 y.